

**130η Συνάντηση
Μετα-Ψυχολογίας**

Βασίλειος Μαούτσος

14/6/11

Μεταψυχολογικό Σεμινάριο

‘Ελληνικό Ινστιτούτο Κλασικής Ψυχανάλυσης’

‘Totem and Taboo’, 1913

Μετά την τελευταία εισαγωγική περίληψη επ’ αυτής της εργασίας θα εξετάσουμε εδώ την σημασία του ‘Totem and Taboo’ από την αμιγώς μεταψυχολογική του διάσταση παρακάμπτοντας τα μυθολογικά και λαογραφικά του στοιχεία που εκ προοιμίου προδιαθέτουν σε διαφωνία και αμφισβήτηση ενός εκ των μεγαλύτερων και σημαντικότερων ψυχαναλυτικών εργαλείων που υπάρχουν ή πρόκειται να υπάρξουν. Αυτό το έργο του Φρόιντ θα μπορούσε να αποτελεί την αρχή της ψυχανάλυσης με βάση το γεγονός ότι περιγράφει - αν και κατ’ εξαίρεση ουδόλως άμεσα στην παρούσα του εργασία - την πλέον αρχαϊκή και πλήρη ανθρώπινη φαντασίωση που θα μπορούσαμε ποτέ να συλλάβουμε συνειδητά και μάλιστα με όρους απόλυτου κλινικού ρεαλισμού και συμπτωματολογικής πραγματικότητας. Πρόκειται για μία φαντασίωση με πληθώρα μυθικών και μυθολογικών στοιχείων η οποία είναι ότι πιο καθοριστικό μπορεί να υπάρξει στη καθημερινότητα της αντίληψης της επιστήμης, της τέχνης, της εργασίας και των σχέσεων του κάθε ψυχολογικά δυσλειτουργικού ατόμου. Δεν θα εξετάσουμε τις αντίστοιχες αναφορές σε ‘υγιή’ άτομα διότι δεν μας αφορούν αφού η ψυχική τους ‘υγεία’ καθιστά δικαιολογημένα ακατανόητες ή, ακαδημαϊκού μόνον ενδιαφέροντος, φαντασιώσεις τους σαν αυτές που μας περιγράφουν οι ασθενείς μας τους οποίους και κατανοούμε.

Η θέση του Φρόιντ που δεν εκφράζεται πλήρως στην εν λόγω εργασία του είναι η εξής: όταν το σύμπλεγμα ασθενής/αναλυτής κοιτάει κατά την ανάλυση στα πλαίσια των ελευθέρων του συνειρμών ή, της ελευθέρως διακινούμενης προσοχής του αναλυτή, την συμβολική συμπύκνωση της ιστορίας της ανθρωπότητας, δηλαδή, της δικής του προέλευσης, διαπιστώνουμε ότι αυτό χαρακτηρίζεται πάντοτε από μία κατανόηση ακατάπαυστων βιαιοπραγιών, πολέμων και σεξουαλικών εξάρσεων πάσης μορφής. Αυτές κατά βάση έχουν διαστάσεις που ουδεμία απολύτως σχέση έχουν με την κοινή λογική του καθημερινού βίου η οποία προσπαθεί μόνιμως να ακολουθεί διαδικασίες αιτίου και αποτελέσματος. Έτσι, οι άνθρωποι αν και φαινομενικά σκοτώνονται ή εμπλέκονται σε σεξουαλικές περιπέτειες, που εξ αιτίας του ακατανόητου που τις διακρίνει χρειάζονται κάθε είδους υποθετικές παραδοχές, εν τούτοις βαθιά μέσα τους έχουν μία οικουμενική αιτιολόγηση για όσα τους συμβαίνουν.

Μέσα σ’ ένα τέτοιο κλίμα κατά την ανάλυση η αίσθηση του ψυχαναλυτικού ασθενούς φτάνει κάποτε στο σημείο να δεχτεί ότι αυτός, οι πρόγονοί του και οι απόγονοί του βρίσκονταν και θα βρίσκονται για πάντα σ’ αυτή την ταραχώδη περιπέτεια πολέμων, καταστροφών και σεξουαλικών εξάρσεων επειδή για κάποιο λόγο ο κόσμος είναι πράγματι εκ βαθέων παράλογος. Θα έλυνε δε το ψυχολογικό του ζήτημα αν μπορούσε να απαντήσει στο ερώτημα του από πού προέρχεται και προς τα πού πάει αυτός, τα παιδιά του και η κοινωνία στην οποία ανήκει.

Στο άκρως απρόσιτο αυτό ερώτημα ανταπεξέρχεται μόνιμως περιγράφοντας την κοινωνία και την ζωή, εν γένει, ως μία κατά βάση πρωτόγονη και ζώωδη κατάσταση η οποία ποτέ δεν μπορεί να έχει υπάρξει αμιγώς και μόνον βιολογική, δηλαδή, ζώωδης ή, μόνον ανθρώπινη, δηλαδή, πολιτισμένη. Ψυχολογικά, κάποια ανθρώπινα εξελικτικά στοιχεία θα πρέπει πάντοτε να έχουν υπάρξει. Εξ ου και οι βαθιά ανθρώπινες καταβολές όλων των ανθρώπων σε αντίθεση με την επιστημονικά δαρβινική αντίληψη.

Αυτή, η πολύ βαθιά τομή του πάσχοντος υποκειμένου μεταξύ της αντίληψης του εαυτού του ως ζώου και ως ανθρώπου σε κοντινή χρονική συγκυρία ανάμεσά τους και η γρήγορη εναλλαγή τους δημιουργεί απαρεικλίτως την κατάσταση της 'αμφιθυμίας'. Αυτό είναι το *sine qua non* κάθε υπαρξιακού τύπου προβλήματος. Μία τόσο παλιά, 'προϊστορική' ιστορία, συνδυασμού αντιθέτων δεν μπορεί παρά να έχει ένα και μοναδικό αποδέκτη στο ασυνείδητο. Και αυτός δεν είναι άλλος από το κύτταρο του υποκειμένου, δηλαδή, το γονίδιο του πέραν του οποίου τίποτα άλλο δεν μπορεί να περιγραφεί. Συνεπώς, ο Φρόιντ μιλάει σ' αυτή του την εργασία για την πλέον αδιαπραγμάτευτη αρχαϊκή φαντασίωση του πάσχοντος υποκειμένου ότι, δηλαδή, γενετικά ενέχει μέσα του την αμφιθυμία ως προς το ποιος είναι - άνθρωπος ή ζώο - καταλήγοντας με απόλυτη βεβαιότητα κατά τη διάρκεια της ανάλυσης ότι είναι και τα δύο.

Με βάση την ψυχαναλυτικά αδιαπραγμάτευτη 'αρχή της ευχαρίστησής' (ηδονής) και της επιδίωξης για το 'σημείο μηδέν', ποτέ το υποκείμενο δεν θα παύσει να απασχολείται μ' αυτό του το τόσο ασυνείδητο δίλλημα το οποίον εκφράζει την νόσο του. Όταν παύσει τότε η ίδια η νόσος δεν θα υφίσταται. Μέχρι τότε θα μπορεί μόνον να το εξηγεί. Έτσι, θα διαλογίζεται στην ανάλυση διαρκώς για ένα 'πόλεμο' καλού/κακού που θα του φαίνεται ότι έχει λάβει χώρα και ο οποίος συνεχίζεται μεταξύ των ανθρώπων/ζώων κοινωνικά, υποκειμενικά, συζυγικά, επαγγελματικά κτλ, κτλ. Κατ' αυτόν τον πόλεμο ο 'αρχηγός' θα είναι απ' τη μια μεριά, πάντοτε κακός, πάντοτε ζώδης που στο τέλος όμως θα ηττηθεί από τους καλούς επαναστάτες 'υπηκόους' του οι οποίοι θα συνωμοτήσουν μαζικά εναντίον του. Αυτό που ο ίδιος θέλει να επιτύχει, δηλαδή, ικανοποίηση και ηδονή, θα το δει στον κατώτερο υπήκοο που εν τέλει θα νικήσει το αρχηγικό και ζώδες τέρας. Τότε θα γίνει ο ίδιος αρχηγός μέχρι να επαναληφθεί ο ίδιος ακριβώς κύκλος. Και επειδή δεδομένης της ικανοποίησης των υπολοίπων σωματικών αναγκών ουδεμία ηδονή είναι ευκολότερη και μεγαλύτερη της σεξουαλικής εκτόνωσης συνεπάγεται ότι ο άγριος αυτός πόλεμος θα φαντασιώνεται ως έχων ένα πανίσχυρο σεξουαλικό χαρακτήρα. Αυτός φυσικά δεν μπορεί να είναι άλλος από την απόκτηση της 'γυναίκας' που έχει αποκλειστικά δικιά του ο 'αρχηγός' και της σεξουαλικής του απελευθέρωσης.

Συγκεκριμένα, ένα τόσο ακραίο φαντασιωσικό κατασκεύασμα σαν το ανωτέρω θα βρεθεί εντός του αναλυτικού χώρου στη δύνη της παλινδρόμησης προκειμένου να αποφευχθεί η σεξουαλική επαφή με τον αναλυτή αφού αυτή απορρίπτεται απ' αυτόν ως αποτελεσματικός τρόπος επίλυσης του ψυχολογικού προβλήματος του ασθενούς του. Εν τέλει, με την διαρκή προς τα πίσω πορεία της παλινδρόμησης θα αναδυθεί εξ ασυνείδητου ανάγκης η ομορφιά της οικουμενικής και πρωτογενούς 'αιμομικτικής' σχέσης με την μητέρα, την φυλακισμένη από τον αρχηγό/πατέρα/ζώο με τον οποίον αυτή συνουσιάζεται διά της βίας.

Κατ' αυτή τη πορεία η παλινδρόμηση θα εξυμνήσει την παιδικότητα και όλη της την σεξουαλική αγνότητα αντιπαρερχόμενη κατ' αυτό τον τρόπο το κύριο χαρακτηριστικό της παλινδρόμησης που είναι η αιμομιξία και το αδιέξοδό της αφού θα παραμένει διαρκώς μία απραγματοποίητη επιθυμία. Ο ασθενής θα ονειροπολεί εντός του αναλυτικού πλαισίου τα παιδικά χρόνια του άκρατου σεξουαλικού του ερεθισμού χωρίς να το αντιλαμβάνεται και η μεταβίβαση καλώς εχόντων των πραγμάτων θα ερμηνεύεται αναλόγως. Η 'απαγόρευση' (το Τοτέμ και το Ταμπού) της ενήλικης ζωής του ασθενούς ανακυκλώνεται μέσω παλινδρόμησης στη παιδική ηλικία. Η αιμομικτική μητέρα για αμφότερα τα φύλα καθίσταται πλέον ο καθοριστικός παράγων επί του συνόλου της φαντασίωσης. Σταδιακά η αιμομιξία συνειδητοποιείται κατά την ανάλυση ως η πλέον αμφιθυμική/ιδανική /απεχθής πράξη. Ο 'ψυχαναγκασμός' που γεννιέται μέσα απ' αυτή την αλληλουχία επιδιώκει να επαναλάβει το υπαρξιακό ερώτημα της μορφής ζώο/άνθρωπος, την κληρονομικότητα της ψυχικής νόσου, την αμφιθυμία, τον φόνο του αρχηγού, την σεξουαλική πράξη με την μητέρα. Η ύπαρξη εντός του ιδίου του υποκειμένου του κτηνώδους αρσενικού αρχηγού (ζώου) και του ευγενούς, δίκαιου, νικηφόρου θηλυπρεπούς υπηκόου (ανθρώπου) κάνουν ώστε να γίνονται αστραπιαία οι εναλλαγές μεταξύ του παντοδύναμου, μαγικού, ανεξέλεγκτου και του παθητικού, ομοφυλοφιλικού, συνωμοτικού. Και οι δύο αυτές καταστάσεις συνυπάρχουν και εξελίσσονται τάχιστα.

Ο Φρόιντ στην εργασία του αυτή κατά βάση δεν δίνει με σαφήνεια την εξήγηση των όσων συμβαίνουν κατά την ανάλυση επειδή εμμένει στην λαογραφική και μυθολογική υπόθεση και ερμηνεία της αντί-αιμομικτικής κουλτούρας των λαών. Παρά ταύτα, δίνει σαφέστατα το στίγμα του άκρως παραλόγου και ασυνείδητου που καθορίζει την αιμομικτική απαγόρευση εκ της οποίας απορρέει κάθε τι άλλο. Στο σημείο αυτό δοθείσης της γενικής περιγραφής της Τοτεμικής/Ταμπουικής φαντασίωσης κάθε ασθενούς θα λέγαμε ότι ο Φρόιντ περιγράφει μέσα από την ανθρώπινη προϊστορία την παγκόσμια γονιδιακή ανωμαλία η οποία εκφράζεται ως το επονομαζόμενο Οιδιπόδειο Σύμπλεγμα. Αυτό, το νοσηρό σύμπλεγμα που καλείται προς επίλυση καθορίζει την ανθρώπινη ύπαρξη και αργά ή γρήγορα θα εκφραστεί αβίαστα έστω και σε μία υποκλινική μορφή σε κάθε άνθρωπο.